

УДК 347.77.043

Анатолій Кодинець,*докт. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Стаття присвячена розгляду теоретичних аспектів систематизації договірних інформаційних зобов'язань у цивільному праві, визначенню їх видів та особливостей, окресленню специфіки договорів, на підставі яких виникають, змінюються та припиняються інформаційні відносини. У статті з позиції юридичної доктрини аналізуються види інформаційних зобов'язань, обґрунтовується концепція цивільно-правового регулювання інформаційних відносин, визначаються тенденції та перспективи правового регулювання інформаційних зобов'язань у цивільному законодавстві України.

Ключові слова: інформаційні відносини, інформаційне зобов'язання, систематизація, класифікація, договір, результат інтелектуальної діяльності, інтелектуальна власність.

Постановка проблеми. Важливим аспектом дослідження цивільно-правового регулювання інформаційних відносин є аналіз правових засад систематизації інформаційних зобов'язань, результатом якої є формування цілісної системи доктринальних положень про інформаційні зобов'язання, їх види та особливості у цивільному праві. Зазначимо, що наразі у вітчизняній цивілістиці дана проблематика практично не досліджується, так само як і загалом малодослідженими залишаються інформаційні зобов'язання, їх специфіка, структура, підстави укладання, зміни та припинення. Наведені фактори зумовлюють актуальність тематики даної публікації, присвяченої теоретичним засадам систематизації договорів у сфері інформаційних відносин.

Стан дослідження. Правові аспекти класифікації договірних зобов'язань були предметом наукового дослідження представників різних галузей юридичної науки, зокрема А. А. Аменгельди, М. І. Брагінського, О. В. Дзери, О. В. Жилінкової, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданіка, О. О. Рузакової та інших науковців. Науковим підґрунтям дослідження проблем даної публікації стали праці О. В. Кохановської, присвячені розробленню теорії цивільно-правового регулювання інформаційних відносин.

Метою даної статті є дослідження теоретичних аспектів систематизації договірних інформаційних зобов'язань у цивільному праві, визначення їх видів та особливостей, окреслення специфіки договорів, на підставі яких виникають, змінюються та припиняються інформаційні зобов'язальні відносини.

Питання класифікації цивільно-правових договорів неоднозначно трактується науковцями та є предметом наукових дискусій із приводу вибору найоптимальнішого критерію такого поділу. Загалом, уперше договори у сфері інтелектуальної власності виокремлював в особливий вид ще на початку ХХ ст. відомий цивіліст Г. Ф. Шершеневич, який систематизував до-

говори у такі групи: 1) купівля-продаж, обмін, запродаж, поставка, дарування, позика, страхування; 2) майновий найм, позичка; 3) особистий найм, підряд, перевезення, доручення, комісія, поклажа, товариство; 4) видавничий договір [1, с. 235].

Незважаючи на використання різних класифікаційних критеріїв, договори у сфері інтелектуальної власності впродовж тривалого часу залишалися за межами систематизації зобов'язань, здійснюваної радянськими цивілістами (М. І. Брагінський, О. С. Іоффе та ін.). Лише О. Ю. Кабалкін, здійснюючи класифікацію договірних зобов'язань, виділив ліцензійні та авторські договори.

У межах вітчизняної цивілістики різниця у наукових поглядах на механізм регламентації відносин із приводу результатів творчості спричинила виникнення значної кількості різноманітних, а подекуди і суперечливих правових позицій щодо системи договорів у сфері інтелектуальної власності.

Зокрема, на думку Ю. Л. Бошицького, до договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності належать: ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензійний договір, авторські договори. Останні, на думку автора, бувають двох типів: авторський договір на передачу твору на використання та авторський ліцензійний договір. Найпоширенішими авторськими договорами про використання творів є видавничий договір, договір про депонування рукопису, постановочний договір, сценарний договір, договір художнього замовлення та договір про використання у промисловості неопублікованого твору декоративно-прикладного мистецтва [2, с. 370-384].

Іншу позицію відстоює В. М. Крижна [3, с. 576-611]. Відповідно до її підходу, до договорів у сфері інтелектуальної власності належать: ліцензія, ліцензійний договір, договір про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності, договір про створення

за замовленням та використанням об'єкта права інтелектуальної власності, договір комерційної концесії та інші договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Автор виділяє три різновиди договорів останнього виду: договір про порядок розподілу прав на службові об'єкти інтелектуальної власності, договір про передачу ноу-хау та договір щодо управління майновими правами автора або інших суб'єктів авторського права і суміжних прав.

Науковці наводять також інші класифікації договорів у сфері інтелектуальної власності. О. В. Жилінкова для класифікації договорів у сфері інтелектуальної власності використовує комплекс критеріїв [4, с. 100]. Так, залежно від: 1) об'єкта права інтелектуальної власності автор виділяє авторські договори, договори щодо розпорядження правами інтелектуальної власності на торговельні марки, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерційну таємницю тощо; 2) порядку створення та використання об'єкта інтелектуальної власності – договори про створення та використання об'єкта за замовленням та за звичайним порядком створення та використання об'єктів; 3) способів використання об'єктів – дистрибуторський договір, видавничий договір, договір про депонування рукопису, постановчий договір, сценарний договір тощо.

По-різному врегульовані договори у сфері інтелектуальної власності і в чинному законодавстві. У ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [5] зазначається, що передача права на використання твору іншим особам може здійснюватися на основі авторського договору про передачу виключного права на використання твору або на основі авторського договору про передачу невиключного права на використання твору. Статтею 33 цього Закону передбачається також такий вид авторського договору, як договір замовлення, згідно з яким автор зобов'язується створити у майбутньому твір відповідно до умов цього договору і передати його замовникові. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [6] закріплює право власника патенту передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель) та право надати дозвіл (ліцензію) на використання винаходу (корисної моделі) на підставі ліцензійного договору.

ЦК України у ст. 1107 містить перелік договорів у сфері розпорядження майновими правами на об'єкти інтелектуальної власності. До них належать: ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Розгляд системи законодавчого закріплення договорних конструкцій щодо розпорядження правами інтелектуальної власності, проведений аналіз доктринальних підходів до систематиза-

ції та класифікації договорів у цивільному праві та договорів у сфері інтелектуальної діяльності дає змогу сформулювати бачення зазначеної проблематики, викладення якої доцільно почати із низки загальних положень.

По-перше, у сфері цивілістики сформувалася значна кількість наукових поглядів та правових позицій стосовно системи договорів щодо розпорядження результатами інтелектуальної діяльності. Широкий діапазон доктринальних положень щодо системи договорів у зазначеній сфері пояснюється різними підходами, які використовували науковці до систематизації, а також значною кількістю договірних конструкцій, які укладаються на практиці у різних сферах творчої діяльності (видавничій справі, шоу-бізнесі, кінематографії тощо).

Часто науковці виокремлюють не самостійні договірні види, які опосередковують особливий характер відносин у сфері інтелектуальної власності, а різновиди договорів, тим самим підмінюючи основи систематизації. Зокрема, видавничий договір, постановчий договір, сценарний договір не є самостійними видами договорів щодо розпорядження правами інтелектуальної власності. Вони є різновидами ліцензійного договору, конструкція якого передбачає надання прав інтелектуальної власності ліцензіату на певний строк та на визначених договором умовах. Зазначені різновиди ліцензійного договору можуть мати свою специфіку, існування якої, однак, не перетворює їх у самостійний договірний вид.

По-друге, окремі науковці відносять до системи договорів у сфері інтелектуальної діяльності договірні конструкції, які безпосередньо не спрямовані на передачу чи надання майнових прав на результати творчості. Так, за договором про депонування рукопису відбувається передача примірника рукопису літературного чи наукового твору на зберігання депозитарію (яким, як правило, є бібліотечна установа чи архів). Однак права інтелектуальної власності на зазначений твір залишаються у правоволоділця, депозитарій отримує лише право на використання матеріальної форми вираження об'єкта авторського права з можливістю надавати його для ознайомлення третім особам (відвідувачам бібліотеки чи архіву).

Зазначене стосується також договору застави майнових прав інтелектуальної власності. Застава, як забезпечувальне зобов'язання, вступає у силу лише у разі невиконання чи неналежного виконання основного договору, забезпеченого заставою. У навчальній літературі договір застави разом із договором про передачу майнових прав інтелектуальної власності відносять до договорів, спрямованих на відчуження майнових прав інтелектуальної власності [7, с. 25]. З таким твердженням не можна цілком погодитися. Предметом застави можуть бути майнові права інтелектуальної власності, проте у разі їх надання у заставу заставодавець не позбавляється можливості їх використання. Лише у разі невиконання зобов'язання, забезпеченого заставою, заставодержатель набуває права на звернення стягнення на майнові права

інтелектуальної власності. Заставу майнових прав інтелектуальної власності слід трактувати як одну із форм їх реалізації, яка безпосередньо не пов'язана з відчуженням цих прав.

По-третє, здійснюючи класифікацію договорів у сфері інтелектуальної діяльності, подекуди до них відносять договірні конструкції, що безпосередньо не стосуються створення результатів творчості чи їх використання, проте специфіка окремих договорів може передбачати надання чи передачу прав інтелектуальної власності. Йдеться про трудовий договір, рекламний договір, договір продажу або оренди підприємства як цілісного майнового комплексу тощо [8, с. 148; 4, с. 98].

Шлюбний договір, установчий договір, договори оренди чи продажу підприємства як майнового комплексу безпосередньо не стосуються сфери інтелектуальної діяльності, вони опосередковують інші види суспільних відносин – сімейні, господарські, приватизаційні, проте можуть передбачати надання чи передачу майнових прав інтелектуальної власності контрагенту. Зазначене, однак, не дає підстави стверджувати, що вони належать до особливих договорних конструкцій у системі права інтелектуальної власності. Вважаємо, що такі договори мають змішаний характер та поєднують декілька договірних типів. Згідно з ч. 2 ст. 628 ЦК України до відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не випливає із суті змішаного договору.

По-четверте, у юридичній літературі досить часто систематизація договорів у сфері інтелектуальної власності заміняється їх класифікацією. Відзначимо, що класифікація договорів має велике значення, оскільки дозволяє розглянути основні чи істотні ознаки того чи іншого договору, визначити його місце в системі цивільно-правових відносин. Проте проведення класифікації договірних зобов'язань не повинно бути самоціллю, а має передбачати ґрунтовний аналіз специфіки конкретного договору, виокремленого на підставі відповідного класифікаційного критерію.

Класифікація за дихотомічним принципом, тобто поділом на дві групи, в одній з яких наявна певна ознака, а в іншій – відсутня, має передбачати характеристику кожного цивільно-правового явища на підставі відповідної класифікаційної ознаки. За цих обставин, наприклад, ліцензійний договір можна охарактеризувати як оплатний, каузальний, умовний, майновий, вільний для укладання, комутативний, комерційний, строковий, поіменований, цивільний. Проте така класифікація має бути проведена щодо кожного з видів договірних зобов'язань, та у кінцевому підсумку не забезпечуватиме реалізацію основної мети класифікації – створення цілісної системи наукових поглядів на відповідне явище чи процес, оскільки не дозволяє повною мірою визначити місце певного договору у системі інших видів договірних утворень.

По-п'яте, в основі систематизації договорів у сфері інтелектуальної власності може бути використаний загальноприйнятий у межах цивільстики критерій цільової спрямованості договору (мети договору). Часто такі договори класифікують, враховуючи сферу використання результатів творчої діяльності (наприклад, договори у видавничій сфері, у сфері кінематографії, у медицині, у музичному шоу-бізнесі тощо) чи специфіку їх об'єкта (договори щодо об'єктів патентного права, торговельних марок, творів літератури, науки, мистецтва чи об'єктів суміжних прав).

Проте це занадто вузький підхід до розуміння системи договорів щодо розпорядження правами на результати інтелектуальної діяльності. Так, у сфері видавничої діяльності може бути укладений ліцензійний договір про видання літературного твору, договір про створення за замовленням, видання та використання літературного твору, договір про передання майнових прав на твір, договір про створення твору у процесі трудової діяльності та навіть договір комерційної концесії. Усі ці види договорів із певною специфікою можуть стосуватися не лише літературного чи наукового твору, але і торговельних марок, суміжних прав, об'єктів патентного права тощо.

У теорії, законодавстві та на практиці відсутні правові підстави поділу договорів на авторські договори і договори у сфері промислової власності. Незважаючи на існування у спеціальному законодавстві таких видів договорів, як авторські та ліцензійні, за задумом розробників ЦК України, правила глави 75 кодексу мають поширюватися на всі випадки розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Тому конструкція ліцензійного договору, яка до набрання чинності ЦК України застосовувалася насамперед у сфері надання прав на використання об'єктів промислової власності, у сучасних умовах може застосовуватися для опосередкування відносин із надання прав інтелектуальної власності щодо всіх результатів творчості, в тому числі об'єктів авторського та суміжних прав.

Самі по собі терміни «авторські договори» та «договори у сфері промислової власності» не вказують на тип відповідної договірної конструкції, а лише дають змогу визначити об'єкт, щодо якого укладається договір. Це може бути твір літератури, науки чи мистецтва або винахід, корисна модель, промисловий зразок чи торговельна марка. Однак у науці розмежування договорів здійснюється залежно від їх юридичної природи, а не від характеру їх об'єкта (інакше б існували договори нерухомості, земельні договори, автомобільні договори тощо). Хоча, звичайно, специфіка правового режиму об'єкта впливає на відповідний договірний тип і може бути підставою для виділення такого договору в окремий різновид. Наприклад, у межах договірного типу купівлі-продажу існують різновиди договору купівлі-продажу нерухомості, купівлі-продажу транспортних засобів тощо.

По-шосте, класифікація договорів у сфері інтелектуальної власності та інформаційних

відносин повинна мати завершений характер. Тобто наслідком застосування обраного класифікаційного критерію має бути виокремлення певних груп договорів.

Побудова системи договорів у сфері інтелектуальної діяльності (як сфери інформаційних відносин, так і права інтелектуальної власності) має враховувати специфіку змісту зазначених прав. Нині дедалі більшу підтримку у вітчизняній правовій науці дістає позиція щодо розмежування права власності на річ та прав на результати інтелектуальної діяльності, для яких притаманна можливість належності аналогічного права на один і той самий об'єкт одночасно різним особам, кожна із яких вважається праволодільцем творчого результату.

Висновки

Враховуючи загальноприйнятий у цивілістичній науці критерій цільової спрямованості, вважаємо за доцільне поділити договори у сфері інформаційних відносин на дві групи.

По-перше, договори, спрямовані на створення результатів інтелектуальної діяльності. Дана група договорів включає декілька договірних видів. Передусім, це договори у сфері набуття прав на інформацію. Дана група договорів охоплює декілька договірних видів. До першого виду належать договори у сфері набуття прав на інформацію (договори про проведення інформаційного пошуку, надання консультативних та інших інформаційних послуг тощо). Другим видом договорів є договори, спрямовані на створення об'єктів інтелектуальної власності (договори щодо створення об'єктів інтелектуальної власності за замовленням, про співавторство, на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт).

По-друге, договори, спрямовані на надання чи передачу інформаційних прав. Зазначена група договорів представлена також двома договірними видами: договорами про надання інформаційних прав та договорами про передачу майнових інформаційних прав. До договірних зобов'язань у сфері інформаційних відносин належать, зокрема, ліцензійний договір, договір про конфіденційність та договір про використання інформації тощо. До договорів про передачу майнових інформаційних прав можуть бути віднесені договори про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності та договори про передачу майнових прав на інформацію.

Наведена систематизація договорів не охоплює договірні конструкції змішаного характе-

ру, що побудовані законодавцем за рахунок поєднання в єдиний договір декількох договірних типів – договорів у сфері інформаційних відносин (наприклад, ліцензійного договору чи договору про передачу майнових прав інтелектуальної власності) та інших типів договорів (купівлі-продажу, оренди, спільної діяльності тощо). Нарешті підкреслимо, що запропонована систематизація дозволяє об'єднати в єдине ціле значний комплекс різноманітних за своєю природою договорів, які опосередковують процес створення і використання інформації як результатів інтелектуальної діяльності (інформації як самостійного об'єкта правової охорони та інформації у формі об'єкта права інтелектуальної власності), з урахуванням положень вітчизняного законодавства та теоретичних підходів цивільно-правової регламентації інформаційних відносин.

Список використаних джерел:

1. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. / Г. Ф. Шершеневич. – Т. 2. – М.: Статут, 2005. – 462 с. (Классика российской цивилистики.).
2. Цивільне право України: Академічний курс : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – Т. 2. Особлива частина. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – 520 с.
3. Право інтелектуальної власності: Акад. курс : підручник / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін., за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
4. Жилінкова О. В. Договірне регулювання відносин щодо інтелектуальної власності в Україні та за кордоном : монографія / О. В. Жилінкова. – К.: Юрінком інтер, 2015. – 280 с.
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ (в редакції Закону України від 11 липня 2001 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
6. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України (у редакції Закону України від 1 червня 2000 р.) // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 8. – Ст. 37.
7. Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності : Конспект лекцій / В. С. Дмитришин; ННБК «Акад. інтелект. власності», Ін-т інтелект. власності і права. – К., 2005. – 212 с.
8. Амангельды А. А. Договори в сфере интеллектуальной собственности по законодательству Республики Казахстан / А. А. Амангельды. – Алматы: ИЦ ОФ Интеграл, 2010. – 344 с.

Статья посвящена рассмотрению теоретических аспектов систематизации договорных информационных обязательств в гражданском праве, определению видов и особенностей договоров, на основании которых возникают, изменяются и прекращаются информационные отношения. В статье с позиции юридической доктрины анализируются виды информационных обязательств, обосновывается концепция гражданско-правового регулирования информационных отношений, определяются тенденции и перспективы правового регулирования информационных обязательств в гражданском законодательстве Украины.

Ключевые слова: информационные отношения, информационное обязательство, систематизация, классификация, договор, результат интеллектуальной деятельности, интеллектуальная собственность.

The article deals with the theoretical aspects of systematization contractual information obligations in the system of civil relations, their types and characteristics, specifics of the contracts in the area of information relations. In the article from the perspective of legal doctrine are examined the types of information obligations as well as the concept of civil-legal regulation of information relations, trends and perspectives of legal regulation in the civil legislation of Ukraine.

Key words: information, information relations, information obligations, systematization, classification, contract, intellectual property.

